

RZECZ O DZIELE PIOTRA SKARGI SJ

*Słowo o historii,
języku i kulturze*

Redakcja naukowa
Krzysztof Biel
Monika Stankiewicz-Kopeć

Akademia Ignatianum
Wydawnictwo WAM
Kraków 2013

Wstęp

Kolejne wielkie rocznice i jubileusze dają okazję do ponownego namysłu nad tym, kogo (lub czego) dotyczą. Przypadająca w roku 2012 czterechsetna rocznica śmierci nadwornego kaznodziei króla Zygmunta III Wazy, jezuita Piotra Skargi (1536-1612) oraz uchwalenie przez Sejm Rzeczypospolitej Polskiej roku 2012 między innymi Rokiem Piotra Skargi, stały się okazją nie tylko do przypomnienia życia i działalności wielkiego jezuita, ale także do podjęcia dyskusji nad aktualnością (bądź też jej brakiem) jego idei i poglądów.

W związku z obchodami Roku Piotra Skargi jednym z najczęściej stawianych pytań – zarówno w dyskusjach *stricte* naukowych, jak i w publicystyce – było pytanie dotyczące tego, czy współczesny człowiek, żyjący *hic et nunc*, może odnaleźć w działalności i w przesłaniu królewskiego kaznodziei jakieś aktualne dla siebie idee i wskazówki? Czy rzeczywiście myśl tego wielkiego jezuita z czasów kontrreformacji jeszcze dziś (na początku XXI wieku) może być inspirująca – pomimo odmiennej sytuacji społeczno-politycznej, kulturowej, mentalnej? Czy też, jak chcą niektórzy: owszem, Piotr Skarga przez wieki był istotnym fragmentem polskiego dziedzictwa kulturowego, do którego odwoływały się kolejne pokolenia Polaków, ale dziś jest już anachroniczny i pozbawiony waloru inspirującego? Niniejsza publikacja podejmująca temat życia i działalności Piotra Skargi wpisuje się w tę dyskusję, akcentując żywotność i aktualność idei Skargowskich także w czasach współczesnych.

Autorzy i redaktorzy monografii postawili sobie za zadanie z jednej strony przypomnienie dokonań Piotra Skargi, zaś z drugiej pokazanie różnorodności Skargowskich inspiracji kulturowych. Z tego względu zgromadzone tutaj materiały podzielone zostały na dwie części. W pierwszej, zatytułowanej *Piotr Skarga*, zamieściliśmy rozprawy dotyczące życia i działalności samego

Piotra Skargi, w części drugiej, pt. *Inspiracje Skargą*, staraliśmy się wykazać uniwersalność twórczości i przesłania Skargi jako ponadczasowych inspiracji dla twórców z rozmaitych obszarów kultury.

Królewski kaznodzieja z przełomu XVI i XVII stulecia stanowi przykład osoby zaangażowanej na wielu polach, przy tym Skarga jest wzorem duchownego, który nie chroni się przed bieżącymi problemami ani za bezpiecznymi murami klasztoru (zamykając się na otaczający świat), ani też za bezpiecznymi poglądami i gładkimi formułami, które pozwoliłyby mu odciąć się od kontrowersji czasów współczesnych. Angażując się tak żarliwie w aktualne problemy i polemiki, a przy tym wykazując bezkompromisowość głoszonych przez siebie poglądów, siłą rzeczy musiał Skarga drażnić przeciwników jego sposobu myślenia, ale też odważnie głoszonym słowem i czynami pociągać całe rzesze zwolenników.

Tego rodzaju dualizm w stosunku do Piotra Skargi widać także w pojawiających się na przestrzeni wieków analizach, ocenach i komentarzach dotyczących jego aktywności i spuścizny. Przy tym, warto podkreślić, iż poszczególne oceny działalności Skargi dokonywane w późniejszych wiekach, często podporządkowane były aktualnej sytuacji społeczno-politycznej oraz wiązały się z akceptowanym w danym czasie światopoglądem, w który Skarga wpisywał się bądź nie. Tak więc bezkompromisowy „szermierz kontrreformacji” następnym pokoleniom Polaków raz jawił się jako zarzewie zamętu, zaś innym razem jako mędrzec, prorok przestrzegający przed upadkiem Ojczyzny.

Niezależnie od ocen formułowanych w stosunku do Skargi w zależności od perspektyw oceniających i czasów, w których głosili oni (i głoszą) swoje opinie, Piotr Skarga bezsprzecznie był przenikliwym obserwatorem rzeczywistości, człowiekiem zatroskanym o dobro Rzeczypospolitej, oddanym sługą Bożym, a przy tym znakomitym oratorem i utalentowanym prozaikiem inspirowującym swoją twórczością kolejne pokolenia Polaków.

*

Niniejszą monografię otwiera tekst krakowskiej badaczki dokonań Piotra Skargi Magdaleny Komorowskiej, dotyczący Skargi jako pisarza, którego tomy wydawane na przełomie stuleci XVI i XVII w Krakowie, Wilnie czy Poznaniu były rekordy po-

pularności. Autorka zwraca uwagę, iż w latach 1576–1610 spod pras drukarskich wyszło przeszło pięćdziesiąt książek autorstwa Skargi – podobnym wynikiem mogli poszczycić się jedynie Jan Kochanowski i Mikołaj Rej.

Kolejne rozprawy dotyczą poszczególnych utworów księdza Piotra Skargi analizowanych przez badaczy w rozmaitych kontekstach i z różnych perspektyw. I tak znakomity znawca antyku grecko-rzymskiego Stanisław Stabryła podjął kwestię odwołań do antyku w *Kazaniach sejmowych* Piotra Skargi. Kazimierz Ożóg zinterpretował ikonografię dotyczącą Skargi, próbując odtworzyć proces rodzącego się mitu jezuickiego kaznodziei. Z kolei Agata Samsel i Urszula Wróblewska na podstawie recepcji *Kazań Sejmowych* Skargi pokazały mechanizmy tworzenia się legendy literackiej oraz jego swoistego kultu. Beata Stuchlik-Surowiak przyjrzała się mniej znanym współcześnie *Kazaniom na niedziele i święta całego roku* (...) oraz *Kazaniom o siedmi sakramentach* (...) Skargi, zwracając uwagę przede wszystkim na pojawiające się tam zagadnienia związane z małżeństwem, na ogół rzadko podejmowane w literaturze przedmiotu.

W części dotyczącej działalności Skargi nie mogło zabraknąć również tekstów odnoszących się do kwestii retorycznych oraz zagadnień językoznawczych. W tym kontekście Dorota Karcz przyjrzała się konstrukcji wybranych pism polemicznych Skargi, przede wszystkim zwracając uwagę na sposób współistnienia w broszurach jezuita elementów inwencyjno-dyspozycyjnych. Z kolei Bożena Sieradzka-Baziur zaprezentowała wkład językoznawców do badań nad spuścizną tekstową księdza Piotra Skargi oraz wskazała perspektywy dalszych analiz lingwistycznych.

W drugiej części książki zamieszczone zostały artykuły dotyczące inspiracji twórczością i myślą Piotra Skargi widoczne u autorów pochodzących z rozmaitych epok. Tę część monografii otwiera refleksja Jana Okonia, który pochyla się nad postacią Piotra Skargi obecną w pochodzącym z czasów II wojny światowej dramacie młodego Karola Wojtyły *Jeremiasz*. Królewski kaznodzieja został przedstawiony tam w roli nowego Jeremiasza, zaś poczynania nazistów rozpatrywał Wojtyła jako swoiste wypełnienie prorocstwa Piotra Skargi. Kolejny artykuł Michała Czerenkiewicza, dotyczy obecności myśli Skargi w łacińskiej twórczości Szymona Starowolskiego. Z kolei Jolanta Rzegocka – autorka artykułu *Żywoty równoległe: Campion i Skarga* – postawiła

pytanie o związki polsko-angielskie oraz o rolę Piotra Skargi w kultywowaniu pamięci o męczennikach angielskich na terenach dawnej Rzeczypospolitej. Kolejne rozprawy pokazują Skargę jako bohatera oraz inspiratora poczynąń kaznodziejów rozmaitych czasów. Jak więc Anna Jungiewicz w artykule *Kaznodzieja o kaznodziei. Wizerunek Piotra Skargi w dziełach dominikanina Fabiana Birkowskiego* odniosła się do słynnego kazania pogrzebowego Skargi. Wizerunek Skargi, jaki został nakreślony w kazaniu Birkowskiego, z pewnością przyczynił się do spopularyzowania legendy jezuity jako doskonałego kaznodziei.